

**ПРАВОВА ОСВІТА ЖИТЕЛІВ-ЧЛЕНІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД УКРАЇНИ В СФЕРІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ
ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ТА РОЛІ
В РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Баймуратов М. О., Кофман Б. Я., Єфремова Н. В.

ВСТУП

Становлення, розвиток і вдосконалення системи місцевого самоврядування (далі – МСВ) в Україні виступає магістральним напрямом розвитку феноменології демократичної правової державності, в основі якої лежить визнання, легалізація і пріоритет прав, свобод і обов’язків прав людини перед правами держави і суспільства. На практиці наведені права, свободи і обов’язки людини формуються, проявляються і реалізуються на локальному рівні соціуму саме в умовах МСВ, в межах територіальної локальної людської спільноти (територіальної громади) /далі – ТГ/, – звідси кожен член такої громади:

а) незалежно від свого правового стану (громадянство, іноземство /іноземне громадянство, апатридство/, біженство тощо) (*нормативно-становна складова* – авт.),

б) виступає жителем відповідної території конкретної держави (*просторово-рефлексивна складова* – авт.) і

в) через зазначений механізм прав, свобод і обов’язків людини (*біхевіористична складова* – авт.),

г) користується наведеними можливостями для реалізації своїх екзистенційних інтересів (*застосовно-екзистенційна складова* – авт.),

г’) застосовуючи можливості локальної демократії (*самоврядна складова* – авт.), і

д) проходячи в таких умовах свій життєвий цикл (*вітальна складова* – авт.), а також

е) одночасно здійснюючи цикл існування і функціонування груп людини та її асоціацій через формування, існування та діяльність інституцій локального громадянського суспільства або самозайнятості і самореалізації (*локально-реалізаційна складова* – авт.).

Саме такий підхід об'єктивує, актуалізує, контекстуалізує та конкретизує правову освіту жителів-членів ТГ, що в умовах МСВ повинні:

А) усвідомлювати, розуміти свої конституційні права, свободи і обов'язки,

Б) володіти відповідними знаннями, вміннями і навичками для їх користування, реалізації, охорони і захисту, а також

В) володіти загальним розумінням системи координат здійснення публічної влади в суспільстві, – причому, як публічної державної, так й публічної самоврядної (муніципальної) влади для повсякденного використання і реалізації, а також адекватного і оптимального, ефективного і конструктивного захисту своїх прав і свобод на випадок їх порушення або невиконання з боку будь-якого публічного суб'єкта,

Г) саме таким чином, – в контекстуалізації процесу соціалізації, що проходить в ТГ формується індивідуальна, групова і колективна свідомість (правосвідомість) людини, а звідси – вибудовуються її конституційна та муніципальна форми, сприяючи подальшому формуванню найважливіших феноменів, що використовуються:

а) на загальнодержавному рівні – *конституційної психології* (сукупності поведінкових настанов, що формуються за безпосереднім сприянням держави та її органів публічної влади і відповідають основоположним настановам конституції держави), *системи конституційних цінностей* (сукупність основоположних аксіологічних настанов, що визначають основоположні аспекти взаємодії людини з соціумом та державою в державно організованому суспільстві), *конституційної практики* (сукупності діяльнісних настанов, що є втіленням поведінкових настанов конституційної психології та їх реалізацією в повсякденному житті людини, її груп та асоціацій, включаючи інституції громадянського суспільства, та відповідають настановам конституції щодо визнання та дотримання конституційних прав і свобод, верховенства права та принципів демократичного устрою держави), *конституційної ідеології* (сукупність основоположних принципів, цінностей та ідей, що лежать в основі конституційного ладу країни, визначають принципи державного устрою, розмежування функцій та призначення гілок публічної влади, конституційні права і свободи громадян та їхній органічний функціонально-реалізаційний взаємозв'язок із державою), *конституційної правової культури* (система цінностей, знань, переконань і поведінкових норм, що базуються на нормах конституції, і стосуються визначально-статусних аспектів належного формування, нормативного існування, оптимального функціонування і ефективною реалізації найважливіших

суспільних відносин, пов'язаних з організацією державної влади, правами, свободами та обов'язками людини і громадянина – зазвичай у відображенні рівня правової свідомості суспільства та його готовності діяти відповідно до конституційних вимог). Треба зазначити, що наведені феномени органічно, іманентно, конструктивно, ефективно і оптимально переростають через призму локального сприйняття повсякденної діяльності людини, її груп та асоціацій у відповідні муніципальні феномени, що діють –

Б) на локальному рівні існування соціуму в межах ТГ та в умовах МСВ – у вигляді муніципальної психології (сукупності поведінкових настанов, що формуються за безпосереднім сприянням ТГ та сформованих нею органів публічної влади (органів МСВ) і відповідають основоположним настановам та особливостям локального життя людини, її груп та асоціацій (історичні, географічні, економічні, релігійні, національно-культурні тощо) при спільному існуванні та функціонуванні на відповідній території держави в межах територіальної локальної людської спільноти (ТГ) в умовах муніципалізму), *системи муніципальних цінностей* (сукупність ідеалів, принципів та переконань, що стосуються особливої ролі і значення МСВ у формуванні, існуванні і функціонуванні суспільства і держави, їх демократичної інтерпретації, визначальної ролі ТГ в існуванні людини, її груп та асоціацій, а також органів публічної влади, що формуються самою ТГ і діють в межах конкретної місцевості з метою відображення екзистенційних інтересів та потреб територіальної локальної людської спільноти і скеровані на забезпечення її добробуту, рівності та справедливості в межах відповідної території на якій вона існує та функціонує), *муніципальної практики* (сукупності діяльнісних настанов, що є втіленням поведінкових настанов муніципальної психології та їх реалізацією в повсякденному житті людини, її груп та асоціацій, включаючи інституції громадянського суспільства, та відповідають настановам муніципалізму, – через застосування знань та принципів МСВ на практиці, що може охоплювати діяльність самоврядних інституцій як органів МСВ, так й самої громади), *муніципальної ідеології* (сукупність основоположних принципів, цінностей та ідей, що лежать в основі формування, існування і функціонування територіальної локальної людської спільноти, визначають роль і значення принципів муніципалізму в її існуванні, роль і значення основоположних принципів організації, функціонування і реалізації МСВ в оптимальному існуванні громади та її жителів-членів такої громади, а також розмежування функцій, повноважень та призначення гілок публічної влади в сфері МСВ,

муніципальні права і свободи жителів та їхній органічний функціонально-реалізаційний взаємозв'язок із конституційними правами людини і громадянина), *муніципальних прав людини* (сукупності прав, свобод і обов'язків людини, її груп та асоціацій, що напрями є пов'язаними з їх існуванням і функціонуванням в територіальній локальній людській спільноті в умовах МСВ та виражають і реалізують екзистенційні інтереси вказаних суб'єктів), *муніципальної правової культури* (система цінностей, знань, переконань і поведінкових норм, що базуються на засадах муніципалізму, і стосуються визначально-статусних аспектів належного формування, нормативного існування, оптимального функціонування і ефективної реалізації найважливіших суспільних відносин, пов'язаних з організацією повсякденного життя людини, її груп та асоціацій в межах територіальної локальної людської спільноти, правами, свободами та обов'язками людини і громадянина, що в обов'язковому порядку практично реалізуються на локальному рівні соціуму – зазвичай у відображенні рівня муніципально-правової свідомості локального суспільства та його готовності діяти відповідно до екзистенційних умов існування).

Варто вказати, що наведені засадничі настанови зазвичай реалізуються в умовах ординарного існування і функціонування державності, тобто в умовах миру, – але треба усвідомлювати і розуміти, що вони набувають особливого стратегічно-методологічного та організаційно-процесуального значення в умовах екстраординарного існування і функціонування державності, тобто в умовах воєнного стану, війни або кризових явищ іншої соціальної природи (екологічні та техногенні катастрофи тощо).

1. Виникнення передумов проблеми та формулювання проблеми

Актуалізація проблематики правової освіти жителів-членів територіальних громад України в сфері муніципальної антикорупційної політики сформувалась та виникла в період початку і в процесі муніципального реформування в державі, коли її владними інституціями та політичною елітою були усвідомлені визначальна роль і функціонально-статусне значення органів МСВ в формуванні, існуванні та функціонуванні феноменології демократичної правової державності. Ба більше, – роль і значення профільної проблематики посилили європейські та євроатлантичні намагання Української держави, в межах яких побудова місцевого самоврядування європейського зразка стала стратегічним напрямом подальшого розвитку локальної демократії. Саме в таких умовах загострилися питання не тільки правової освіти населення, а й скерування її на

основоположні задачі розвитку соціуму і держави, серед яких антикорупційна діяльність державних і самоврядних інституцій займає особливе місце, враховуючи потенційну шкоду існування корупції для держави і соціуму.

Варто зазначити, що значний внесок у вивчення цієї проблеми зробили насамперед, вчені – представники науки адміністративного права, серед яких О.М. Бандурка, В.Б. Авер'янов, В.М. Гаращук, Л.В. Коваль, Т.О. Коломоєц, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Д.М. Лук'янець, Н.П. Матюхін, Н.Р. Нижник, О.І. Остапенко, І.М. Пахомов, В.П. Петков, М.І. Мельник, Є.В. Невмержицька та інші, а також фахівці з теорії держави і права – О.В. Зайчук, П.М. Рабінович, Н.М. Оніщенко, О.Ф. Скакун та інші. В останні роки, внаслідок активізації в державі муніципальної реформи, через використання на начальному етапі механізмів фінансової децентралізації, – профільна проблематика почала досліджуватись вченими-представниками науки конституційного та муніципального права, серед яких М.О. Баймуратов, М.М. Баймуратов, О.В. Батанов, Д.О. Бобровник, О.О. Боярський, Ю.О. Волошин, Б.Я. Кофман, А.В. Левенець, І.Г. Посторонка, Р.М. Хван та інші, але вона знаходиться тільки на начальному етапі свого осмислення, розуміння та доктринального супроводження і забезпечення.

Хоча Україна і знаходиться на шляху пошуку національної моделі МСВ, – все ж є зрозумілим, що вона однозначно обрала шлях європейського розвитку локальної демократії, а це, своєю чергою, обґрунтовує запозичення і застосування муніципальних європейських цінностей, становлення системи муніципальних європейських прав і свобод людини, її груп та асоціацій, а також основоположних засад муніципальної європейської культури, що виступають іманентною елементною базою таких цінностей та напряду сприяють формуванню у населення-членів ТГ європейської свідомості (правосвідомості) (розуміння та «поглиблення» у поведінково-діяльнісній засади європейського муніципалізму через побудову відповідної локальної атитюдно-габітусної системи) та європейської психології (відповідного поведінково-діялісного дискурсу). Саме тому в муніципальній європейській культурі моральні та нормативні правила гармонійного, сталого та стабільного спілкування та співіснування людей в локальному соціуму, формування в ньому системи екзистенційних індивідуально-групових та колективних інтерсуб'єктивних пріоритетів в умовах суворого дотримання принципу законності, в тому числі й у вигляді її антикорупційних пріоритетів, – виступають основоположними і характерологічними рисами.

Враховуючи думку заступника Міністра розвитку громад та територій В'ячеслава Негоди, яку він висловив під час круглого столу «Разом з Україною: механізми взаємодії органів місцевої та регіональної влади у воєнний час» у червні 2022 року, – «Гартування місцевого самоврядування України, яке сьогодні працює в умовах воєнного стану, перетворить його на якісний взірць майбутнього місцевого самоврядування Європи»¹. Такий підхід актуалізує антикорупційні настанови в діяльності МСВ, його органів та суб'єктів та, своєю чергою, вимагає якісно нових підходів до організації антикорупційних заходів в межах територіальних локальних людських спільнот, що керуються відповідними органами публічної влади, включаючи й правову освіту населення в профільній сфері, що виступає органічною та обов'язковою частиною правового виховання жителів-членів ТГ та службовців органів МСВ.

У ординарному розумінні концепція розвитку правової освіти населення має за мету формування правової культури громадян, включаючи поширення правових знань, формування поваги до права та вміння захищати свої права. Антикорупційна муніципальна правова освіта, своєю чергою, має більш конкретні завдання та телеологічні пріоритети, вона, насамперед, скерована на формування та становлення відповідного життєвого простору, що заснований на відсутності конфлікту інтересів між членами локального суспільства, ними та органами публічної влади, дотримуватися законної реалізації прав, свобод і обов'язків людини, її груп та асоціацій в повсякденному житті, а також належного виконання органами публічної влади своїх компетенційних повноважень, що повинні бути спрямовані на виконання відповідних положень конституції та законів держави, суворого дотримання відповідного порядку такого виконання, що також передбачений законодавством.

Вирішення наведених завдань в сфері антикорупційної освіти досягається шляхом створення ефективних освітніх програм, що відповідають потребам суспільства, формування відповідних знань, вмінь та навичок в сфері антикорупційної діяльності у населення – жителів-членів ТГ, підвищення кваліфікації муніципальних службовців, включаючи й правників муніципальних структур та покращення їх теоретико-практичних навичок у профільній сфері.

Ключові аспекти концепції правової освіти в сфері антикорупційної діяльності в основному співпадають з концепцією правової освіти

¹ Негода В. Місцеве самоврядування України стане взірцем для Європи. Україна обов'язково втілить всі завдання децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15186>

населення, передбаченою Указом Президента України «Про Національну програму правової освіти населення»² (далі – Програма) та можуть бути інтерпретовані через призму локального усвідомлення і розуміння.

Так, наприклад, одними з телеологічних домінант Програми виступає:

- а) підвищення рівня правової підготовки та обізнаності населення;
- б) створення належних умов для набуття громадянами знань про свої права, свободи і обов'язки;
- в) формування у громадян свідомого ставлення до своїх прав та обов'язків;
- г) широке інформування населення про правову політику держави та законодавство;
- г') забезпечення вільного доступу громадян до джерел правової інформації;
- д) вдосконалення системи правової освіти населення, збереження та розвитку вітчизняних традицій у цій сфері.

Мету Програми передбачається досягти шляхом використання інструментально-діяльнісних засобів, а саме:

А) утвердження гуманістичних правових ідей, загальнолюдських та національних правових цінностей, високих моральних засад у суспільному житті;

Б) визнання правової освіти населення одним із основних чинників формування високої правосвідомості і правової культури окремих громадян та всього суспільства;

В) активної участі в організації і здійсненні заходів із правової освіти населення органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних та культурних закладів, наукових установ, міжвідомчих координаційно-методичних рад з правової освіти населення, видавництв та видавничих організацій, засобів масової інформації та поєднання комплексу заходів у сфері правової освіти, що здійснюються цими органами, організаціями, закладами і установами;

Г) органічного поєднання правової освіти із загальною середньою, професійно-технічною і вищою освітою;

Г') розроблення сучасної методологічної бази для реалізації усіх напрямів і форм правоосвітньої діяльності;

Д) надання правової освіти навчальними закладами як державної, так і інших форм власності, на платній або безоплатній основі;

² Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18 жовтня 2001 року. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>

Е) поліпшення умов для здійснення творчої, благодійної та іншої суспільнокорисної діяльності у сфері правової освіти;

Є) залучення громадян до участі в удосконаленні системи правової освіти;

Ж) сприяння самоосвіті населення з питань права і держави;

З) забезпечення відкритості правової інформації, доступу всіх верств населення до її джерел;

І) систематичного і безперервного поширення серед населення знань про право і державу, в тому числі шляхом оприлюднення в офіційних виданнях, інших засобах масової інформації нормативно-правових актів, видання офіційних збірників актів законодавства та коментарів до них, широкого розповсюдження правової літератури;

И) безпосередньої участі юристів у поширенні правових знань;

Ї) всебічного міжнародного співробітництва з питань правової освіти.

Системний аналіз наведених положень дає можливість зробити декілька висновків методологічної властивості, до яких відносяться такі:

– проявляється та кристалізується ініціююча, організаційна, нормативна, структурно-формалізуюча, координаційна, наративна, конотаційна та реалізуюча роль органів МСВ і значення їх діяльності в профільній сфері;

– на локальному рівні соціуму саме органи МСВ виступають організуючим суб'єктом в системі реалізації правової освіти серед жителів-членів ТГ;

– саме на органах МСВ в особі їх профілюючих структурних одиниць «замикається» вся організаційна та організаційно-нормативна діяльність щодо організації та практичної реалізації основних настанов, принципів, функцій і напрямків юридичної освіти населення – жителів-членів ТГ;

– органи МСВ визначають основним суб'єктом-об'єктом управлінської діяльності в сфері юридичної освіти населення, тобто її формування, організації та реалізації визначають жителів-членів ТГ відповідно до їх вікових та професійних ознак, але пріоритетним тут виступає саме приналежність фізичної особи до територіальної локальної людської спільноти, не дивлячись на її правовий стан;

– юридична освіта населення повинна організовуватися з обов'язковим врахуванням локального фактору, тобто, по-перше, через призму місцевої проблематики: по-друге, в контекстуалізації актуальних питань реалізації людиною, її групами та асоціаціями конституційних та муніципальних прав, свобод і обов'язків на рівні

локальної життєдіяльності; по-третє, з акцентуацією на вирішення проблемних питань існування наведених суб'єктів, що найбільш часто зустрічаються в умовах МСВ, – причому, як при ординарному, так й при екстраординарному існуванні та функціонуванні державності;

– наведені вище інструментально-діяльнісні засоби реалізації Програми органічно, конструктивно, оптимально і ефективно можуть бути застосовані, при зберіганні ведучої ролі органів МСВ, в формуванні, організації, проведенні та реалізації правової освіти в сфері муніципальної антикорупційної політики, причому такої, – положення якої глумачяться саме в локальному усвідомленні та розумінні. Отже, у контекстуалізації профільної освіти наведені телеологічні доміанти змістовної, функціональної та структурно-діяльнісної спрямованості необхідно доповнити акцентуацією саме на напрямок антикорупційної освіти застосовано до локальних умов життєдіяльності людини, її груп та асоціацій.

Відносно методів та інструментів правової освіти населення, що містяться в Програмі, до профільних можна віднести такі:

а) правове навчання: цілеспрямований процес передачі правових знань у школах, коледжах та університетах – що знаходяться під загальним управлінням органів МСВ, зокрема її муніципальних структур управління освітою;

б) правове виховання: діяльність освітніх закладів, сім'ї, правоохоронних органів для формування правової свідомості та законослухняності – основним суб'єктом впливу тут виступають жителі-члени ТГ;

в) вдосконалення освітніх програм: забезпечення їх відповідності сучасним викликам та потребам суспільства – що свідчить про можливість їх оперативної трансформації при виникненні необхідності та зміни соціально-нормативних обставин (йдеться про ординарні та екстраординарні умови існування та функціонування державності).

Наведений методологічний та інструментальний ресурс Програми для вирішення завдань формування і реалізації муніципальної антикорупційної політики потрібно інтерпретувати та доповнити профільними ознаками і напрямами, враховуючи форми організаційної та організаційно-правової діяльності органів МСВ щодо налагодження процесу формування інтерсуб'єктивних телеологічних доміант антикорупційної спрямованості через засвоєння профільних знань, вмінь, навичок у жителів-членів гтгг. А також їх груп та асоціацій.

Ще більш потенційного значення набувають результати Програми, що очікуються у підсумку її виконання, а саме:

а) формування громадян з розвинутою правовою культурою (на наше глибоке переконання, йдеться про формування відповідного корпусу соціально активних жителів-членів ТГ, що законно знаходяться і постійно проживають на території держави в межах відповідної ТГ, але володіють різним правовим станом /громадянство, іноземство, апатридство, біженство тощо/);

б) побудова ефективного захисту прав і свобод людини, в тому числі в контекстуалізації підвищення і вдосконалення можливостей органів МСВ використовувати свої компетенційні повноваження в повсякденній діяльності для супроводження і забезпечення цього захисту, а також можливостей людини-члена ТГ, її груп та асоціацій користуватися таким захистом;

в) підвищення рівня правової освіти населення як основоположного і стратегічного результату правової освіти в контекстуалізації усвідомлення та розуміння людиною своїх прав, свобод і обов'язків, вміння ними свідомо користуватися, охороняти (самоохорона), захищати з використанням можливостей, передбачених конституцією держави та чинним законодавством.

В інтерпретації наведених результатів правової освіти застосовно до муніципальної антикорупційної політики важливо зазначити єдність форм організаційної та організаційно-правової діяльності органів МСВ в межах ТГ та серед інституцій громадянського суспільства, щодо супроводження та забезпечення такої політики, а також спрямування її результатів на укріплення законності в межах ТГ та в інтересах її членів-жителів.

Отже, можна зазначити, що правова освіта населення, що полягає у здійсненні комплексу заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття громадянами обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації громадянами своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків³ – органічною частиною якої виступає й муніципальна антикорупційна освіта, – у своїй лівій частині, а саме у розумінні формування, організації та реалізації профільної організаційної роботи, цільової нормативно-правової діяльності з супроводження та забезпечення профільної освіти, створення комунікативної системи взаємодії та співробітництва уповноважених суб'єктів задля реалізації її основоположних настанов, координації такої діяльності, а також здійснення відповідних

³ Національна програма правової освіти населення: затверджена Указом Президента України від 18 жовтня 2001 року. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>

контролюючих функцій за її реалізацією, забезпечення профільної системи необхідними ресурсними можливостями тощо – належить до організаційної діяльності та компетенційних повноважень органів МСВ та їх профільних структурних інституцій, зокрема виконавчого комітету місцевої ради, а також її організаційного, інформаційного відділів, а також юридичних (правового контролю) секторів/відділів/управлінь/департаментів виконавчих комітетів органів МСВ⁴, що й фактично є відповідальними за реалізацію цього напрямку діяльності органу публічної влади на місцях.

2. Особливості організації муніципальної антикорупційної освіти жителів-членів територіальної громади

Усвідомлення і розуміння того факту, що правова освіта є складовою частиною системи освіти і має за мету формування високого рівня правової культури та правосвідомості особи, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства – а муніципальна антикорупційна освіта жителів-членів ТГ, своєю чергою, виступає органічною частиною правової освіти населення, телеологічні домінанти якої повністю співпадають з стратегічними цілями муніципальної антикорупційної освіти жителів-членів ТГ, – все ж вважаємо за доцільне визначити особливості формування, організації та реалізації такої профільної освіти.

По-перше, необхідно зазначити, що муніципальна антикорупційна освіта жителів-членів ТГ не тільки виступає органічною частиною антикорупційної освіти населення в Україні, а й фактично є її суб'єктно-просторовою основою.

По-друге, виходячи з наведеного вище положення, вона фактично є ключовим елементом державної антикорупційної політики і включає як формальні, так і неформальні заходи, спрямовані на формування нульової толерантності до корупції та просування цінностей доброчесності.

Звідси, по-третє, до основних напрямів та ініціатив антикорупційної політики, що можуть бути інтерпретовані в контекстуалізації муніципальної антикорупційної освіти жителів-членів ТГ, відносяться такі ідентифікаційні критерії:

⁴ Баймуратов М.О. Кравець О.О. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії. Одеса: Фенікс, 2018. 329 с.

Нормативно-правова база:

Засади антикорупційної політики визначені в Антикорупційній стратегії України на 2021-2025 роки⁵ та відповідній Державній антикорупційній програмі⁶ (далі – ДАП, що містить обов’язковий план дій для державних органів та органів місцевого самоврядування, який визначає заходи для запобігання та протидії корупції – вона розробляється Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) на основі Антикорупційної стратегії і містить конкретні показники, виконавців, строки виконання та джерела фінансування – при цьому НАЗК відповідає за її розробку, координацію та моніторинг виконання). Отже,

ДАП передбачає заходи з антикорупційної освіти в різних сферах, зокрема в приватному секторі економіки, будівництві, земельних відносинах та інфраструктурі, а також в освіті та науці, – тобто у сферах соціального життя та соціального розвитку, що характеризуються чітко визначеним локальним фактором.

Формальна освіта: Міністерство освіти і науки України (МОН) спільно з НАЗК працює над впровадженням антикорупційних дисциплін та елементів антикорупційного виховання до освітніх програм у школах та закладах вищої освіти. Це включає: а) створення спеціальних курсів для різних форм навчання; б) запровадження відповідних предметів/дисциплін на різних освітніх рівнях. Отже, частина молодого покоління жителів-членів ТГ проходить профільну освіту та антикорупційне виховання в межах вищих закладів освіти, що територіально знаходяться під управлінським впливом і контролем з боку відповідних відділів/управлінь/департаментів освіти та науки виконавчих комітетів місцевих рад.

*Неформальна освіта та комунікація*⁷: Активно використовуються неформальні методи, такі як: а) проведення інформаційних кампаній та

⁵ Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>

⁶ Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>

⁷ Антикорупційна освіта в Україні. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0+%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&scas_escv=ea8bbbbc20158759&ei=3IwQaa-3Ncyqxc8P38qngQg&scclient=gws-wiz-serp&udm=50&fbs=АПпHзQki16q-8Z7j6aseYi2jA_Ws7FwITgpQq0iIPfa8vKfUqnx7d9ttZlJx3mExLdc9hG-CvorJGBiExrFcCsM6jkk8uyeq1OfKpDg64yJITV6eTA61PvXuMFa6gTLMTO08TxI_mxivch5m4nBu_J-WwoOpuLRwfp6joUXE5wlfQn0F1Gh-cCROegPHmJb9PO3WxHDE04d8hkjrUNv-FNpdL8Xfcks-ZFQrT

вебінарів для різних верств населення, включаючи освітян та державних і муніципальних службовців; б) організація відповідних «Антикорупційних шкіл» (наприклад, Антикорупційна школа НАБУ для молоді); в) заохочення профільних громадянських акцій, учнівських та викладацьких конференцій та інших заходів, включаючи й заходи з залучення муніципальних службовців та муніципальних активістів.

Роль громадянського суспільства: створення громадських організацій, формування інституцій з соціально активних жителів-членів ТГ для формування антикорупційної мотивації у членів наведених інституцій, пошук міжнародних партнерів (наприклад, IFES Ukraine, Transparency International Ukraine), що відіграють важливу роль у цьому процесі, бо вони через призму профільної освіти саме в межах громади: а) проводять незалежний нагляд та аналіз антикорупційної політики держави та в межах ТГ, надаючи методичну та ресурсну допомогу в цьому питанні; б) підвищують обізнаність громадськості та виступають за реформи в профільній сфері, формуючи відповідну мотивацію у соціально активній частині жителів-членів ТГ; в) підтримують викривачів корупції; г) ініціюють відповідні масові антикорупційні заходи та проведення громадських кампаній всередині ТГ щодо превенції корупції тощо.

Метою антикорупційної освіти в межах муніципальної антикорупційної політики на рівні ТГ виступає виховання у всіх верств населення, що складають ТГ, духу добросовісності, формування негативного ставлення до корупції в органах публічної влади та сприяння зменшенню залученості жителів-членів громади до корупційних практик.

Отже, можна констатувати, що муніципальна антикорупційна освіта в Україні є комплексним процесом, що поєднує зусилля державних органів, органів МСВ, освітніх установ та громадянського суспільства для викорінення корупції через зміну свідомості та поведінки людей, що спрямована на трансформацію їх поведінково-діяльнісного дискурсу в контекстуалізації відмови від участі в корупційних практиках та залученню до антикорупційної превенції.

Як зазначалось вище, важливим інструментом для ТГ з метою визначення та мінімізації корупційних ризиків виступає

ytLvNZPdIz3kGnxu_0nMjVh5hfHz7qd4C7QwU3Ntu-X51EqwEsVG0mfCQ&ved=2ahUKE
wjtxPhTjuWQAxWecPEDHqQ7JAIQONsOegQIAXAB&aep=10&ntc=1&mstk=AUtefBK9Y2
m9FcfJiky1W2vGWO39MfdT317HcIYXmWy1BGXaPyn6Ke69Pxnmc6C8c0WeJQu0-h9Zd2
PZhvITlcUwczYJi-hsfzaHfZ2zGWAimnp UZM0V640Z7v00eIEpCUKHODiB6rf04Du3Izw7Lte
VliYlhCXN31JekRc&csur=1

Антикорупційна програма відповідної територіальної громади⁸, в якій належна увага буде приділена питанням антикорупційної освіти. Але варто зазначити, що, по-перше, її розробка і ухвалення, за виключенням обласних рад, Київської та Севастопольської міських рад (див. ст. 19 Закону України «Про запобігання корупції»⁹), чинним законодавством не передбачена; по-друге, ніким з органів публічної влади, в тому числі й публічної державної влади, не контролюється; й саме тому, по-третє, не всі громади її мають – тому їх розроблення, по-четверте, здійснюється або по ініціативі представницьких органів МСВ нижчого рівня (сільські, селищні, райони, міські ради, рада об'єднаної ТГ), або у явочному порядку.

Саме тому необхідно акцентувати увагу на тому, що в умовах відсутності антикорупційних програм ТГ, основними викликами для органів публічної влади, що репрезентують їх колективні інтереси, у процесі розроблення таких документів виступають три фактори:

1. *Потреба в харизматичному лідері*, який очолюючи ТГ на виборній посаді (сільський, селищний, міський голова, голова об'єднаної ТГ) буде сповідувати чіткі антикорупційні погляди та зможе повести за собою активних членів громади та їх структури на боротьбу з корупцією,

2. *Наявність базових знань в профільній сфері*, причому як з боку жителів-членів ТГ, так й муніципальних службовців, – що, по суті, й виступає стратегічною метою профільної освіти. Але тут треба розуміти, що на сучасному етапі розвитку МСВ та активізації муніципального реформування з перерозподілом компетенційних повноважень в бік органів МСВ, – початкових знань в профільній сфері вже замало. Сучасною інструментально-технологічною базою тут будуть виступати принаймні навчання, як користуватись діджитал-інструментами: реєстром декларацій, Prozorro, порталом «Місцеві інтереси» тощо. Сучасні інформаційні технології, на щастя, вже мають достатньо ресурсів, які пропонують безкоштовне онлайн-навчання, а також індивідуальну роботу громад з експертами.

3. *Застосування локального контексту*, під кутом якого й розробляються та плануються відповідні антикорупційні заходи, в тому числі й в сфері організації профільної освіти тощо.

Звідси успішна реалізація власної Антикорупційної програми потребує часу, зусиль і готовності громади до змін. Важливо зазначити,

⁸ Розробка антикорупційної програми територіальної громади. URL: <https://shtab.net/articles/view/navishho-gromadi-antikorupciyna-programa-ta-chomu-/>

⁹ Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

що із реформою децентралізації, ТГ набули більше повноважень, особливо у матеріально-технічній та фінансово-кредитній сферах, а звідси й більше ресурсів, – однак і досі не всі навчилися ними користуватися. Фактично люди бідкаються, стикаючись з несправедливістю і свавіллям порушників антикорупційного законодавства з числа муніципальних службовців, хоча мають ефективні антикорупційні інструменти, як зробити життя в громаді кращим. Один із таких інструментів й виступають антикорупційні програми, що містять відповідні розділи з організації ефективної муніципальної антикорупційної освіти.

3. Врахування ідентифікаційних ознак антикорупційної політики органів місцевого самоврядування в становленні муніципальної антикорупційної освіти жителів-членів територіальної громади

Одним з морально-нормативних пропілеїв локального соціуму, тобто стовпів його організації, існування та функціонування, на якому має будуватись майбутнє українського МСВ, – виступає повна системна нетерпимість до проявів корупції, що передбачає активну участь органів МСВ в державній антикорупційній політиці, органічною частиною якої виступає муніципальна антикорупційна політика, що є, по-перше, наближеною безпосередньо до населення; по-друге, формується, діє та реалізується на локальному рівні існування і функціонування локального соціуму. Тобто, там, де людина, її групи та асоціації фактично здійснюють свій життєвий цикл (людина) та своє функціонування (групи та асоціації, що створюються людиною).

Корупція, на основі визначення Штучного інтелекту¹⁰ (далі – ШІ), – це зловживання службовим становищем або владою для отримання особистої вигоди у вигляді грошей, майна чи послуг (*суб'єктивний фактор* – авт.). Це суспільне явище, яке охоплює як державний (тобто, всі рівні публічної влади, включаючи й рівень публічної самоврядної (муніципальної) влади – авт.), так і приватний сектор (тобто, життєві ситуації в яких приймають участь людина, її групи та асоціації, включаючи структури громадянського суспільства, в т. ч. й підприємницькі структури – у їх взаємному зв'язку між собою та з структурами публічної влади – авт.), а також побутові ситуації, де

¹⁰ Корупція. Штучний інтелект. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F+%D1%86%D0%B5&og=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F+%D1%86%D0%B5&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyDggAEEUYORhDGlAEGlOFMgcIARAAGIAEMgcIAhAAGIAEMgwIAxAAGEMYgAQYigUyBwgEEAAyGAgQyCAgFEAAyFhgcMggIBhAAGBYHjICA cQABgWGB4yCAgIEAAyFhgcMggICRAAGBYHhIBCjE3NzlxajBqMTWoAgiwAgE&sourceid=chrome&ie=UTF-8

особи використовують свої повноваження або можливості для неправомірної вигоди для себе чи інших осіб (*суб'єктно-предметний фактор* – авт.).

Отже, ключовими аспектами корупції, що демонструють її характерологію, виступають:

А) *Зловживання владою*: особа, яка має службові повноваження (зазвичай, посадові особи та службові особи органів публічної влади, включаючи й органи публічної самоврядної (муніципальної) влади, використовує їх не для виконання обов'язків, а для особистого збагачення.

Б) *Неправомірна вигода*: ця вигода може бути матеріальною (гроші, майно, послуги) або нематеріальною (пільги, переваги).

В) *Сфера поширення*: корупція може проявлятися у великій політиці, державному і муніципальному управлінні, приватному бізнесі, а також у побутових ситуаціях (наприклад, хабарі в лікарнях чи школах).

На думку вітчизняного дослідника В.В. Щегорцової, необхідність невідкладного подолання корупції обумовлюється тим, що вона за ефектом «ланцюгової реакції» породжує цілий спектр інших системних проблем: загрожує верховенству права, моралі суспільства, стабільності демократичних процесів, підриває основи державного управління, порушує принципи рівності та соціальної справедливості, породжує латентну монополізацію ринку й підриває правові основи вільної, добросовісної конкуренції, призводить до перекосів в оптимальному поєднанні методів адміністративного регулювання й ринкового саморегулювання на всіх рівнях влади та управління¹¹. Отже, можна констатувати, що корупція суттєво загрожує не тільки державному управлінню, а й місцевому самоврядуванню, тобто саме тому визначальному соціально-нормативному простору, де людина здійснює свій життєвий цикл, а її групи та асоціації – своє існування, функціонування, розвиток та вдосконалення.

Яскравим прикладом такого висновку є, наприклад, те, що за результатами соціологічного опитування «Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність», проведеного Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК), Антикорупційною ініціативою ЄС (EUACI) та компанією InfoSapiens, з корупцією в державних та комунальних закладах України, зокрема охорони здоров'я, стикалися 44,5 % респондентів, що очевидно і однозначно

¹¹ Щегорцова В.М. Шляхи запобігання і протидії корупції в органах публічного управління України. *Державне будівництво*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2012_2_40.pdf.

вказує на високу корупціогенність усієї сфери в цілому¹². Вважаємо, що аналогічні статистичні дані є притаманними іншим сферам державного та комунального господарства. Саме тому, важливим є дослідження особливостей як механізму реалізації функцій МСВ, як одного з суб'єктів, що реалізує державну антикорупційну політику, так й організаційних і організаційно-правових форм антикорупційної діяльності, що використовують органи МСВ для покращення якості боротьби з корупцією як на локальному, так й регіональному рівнях соціуму в різних сферах буття людини, її груп та асоціацій.

III, узагальнюючи розуміння антикорупційної політики органів місцевого самоврядування¹³ (або муніципальної антикорупційної політики у більш точнішому, сучасному європейському розумінні – *розрядка наша* – М.Б., Б.К., Н.Є.) в Україні, визначає її наступним чином:

– по-перше, це сукупність заходів для запобігання та протидії корупції (*організаційно-управлінський критерій* – авт.),

– по-друге, вона включає розробку та виконання антикорупційних програм (*програмно-реалізаційний критерій* – авт.),

¹² Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2022. 86 с. URL:https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444_nacr.report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf

¹³ Антикорупційна політика органів місцевого самоврядування в Україні. Штучний інтелект. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2+%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&sca_esv=2369d6cd51414d5b&ei=dQYFacDYK9iGwPAPw8S06Ak&ved=0ahUKEwiA58bujs-QAxVYAxAIHUMiDZ0Q4dUDCBE&oeq=+%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2+%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&gs_l=EGxnd3Mtd2l6LXNlcnAifCDQsNC90YlQuNC60L7RgNGD0L_RhtGw0LnQvdCwINC_0L7Qu9GW0YLQuNC60LAg0L7RgNCz0LDQvdGW0Llg0LzRltGB0YbQtdCy0L7Qs9C-INGB0LDQvqNC-0LLRgNGP0LTrg9Cy0LDQvdC90Y8g0YPQutGA0LDRl9C90Lhh6sBUN0IWNCGAXABeAGQAQCYAfcDoAHmIKoBCTEwLjI0LjUtMbgBDMgBAPgBAZgCIaAcTCDCAgoQABiwAxjWBBHhWgIGEAAYBxgewgIFEEAYgATCAgYQABgIGB7CAgUQABjvBcICCBAAAGIAGEGKIEwglGEEAAYBRgwegwIH EAAyAgAYDcICChAhGKABGMMEGArCAgQQIRgKwgIIECEYoaAEYwwSYAwCIBgCQBg iSBwg1Lj13LjQtMaH5sBsglNC4yNy40LTG4B6wgwgcIMC40Lj1LjTIB7kB&scient=gws-wiz-serp

– по-третє, також відповідальність за створення ефективної системи запобігання конфлікту інтересів (*превентивно-антиконфліктний критерій* – авт.).

Варто зазначити, що, на наш погляд, такий підхід характеризує профільну політику у більш вузькому розумінні, акцентуючи увагу лише на управлінському, організаційно-формалізованому аспектах та феномені відповідальності щодо створення ефективної системи запобігання конфлікту інтересів.

Своєю чергою, саме феноменологія муніципальної антикорупційної політики як такої, визначається ІІІ¹⁴ з більш конкретною та розширеною ідентифікацією, з вказівкою на низку характерологічних критеріїв, а саме:

– по-перше, як комплекс заходів, спрямованих на запобігання та протидію корупції на місцевому рівні (*просторово-профільний критерій* – авт.),

– по-друге, він включає правові, економічні, освітні та організаційні аспекти (*структурно-визначальний критерій* – авт.),

– по-третє, зміст профільної політики полягає в усуненні причин корупції (*змістовно-діяльнісний критерій* – авт.),

– по-четверте, форми реалізації профільної політики включають антикорупційну експертизу, навчання, моніторинг та запровадження прозорих процедур (*інструментально-технологічний критерій* – авт.).

Звідси змістовне навантаження муніципальної антикорупційної політики включає до себе низку поведінково-діяльнісних елементів, кожен з яких повинен стати об'єктом вивчення в процесі муніципальної антикорупційної освіти серед жителів-членів ТГ, а саме:

А) *Правова діяльність*: розробка та впровадження антикорупційних програм, що відповідають законодавству (*організаційна та організаційно-правова діяльність* – авт.);

Б) *Економічні заходи*: створення прозорих умов для проведення закупівель, уникнення конфлікту інтересів та забезпечення ефективного використання бюджетних коштів (*діяльність щодо дотримання економічної дисципліни* – авт.);

¹⁴ Муніципальна антикорупційна політика. Штучний інтелект. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0+%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%B7%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82+%D1%82%D0%B0+%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8&og=&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqCQgEEUYOxjCzIJCAAQRRg7GMIDMgkIARBFGDsYwgMyCQgCEEUYOxjCzIJCAMQRRg7GMIDMgkIBBBFGDsYwgMyCQgFEEUYOxjCzIJCAYQRRg7GMIDMgkIBxBFGDsYwgPSAQo1MjkyN2owajE1qAIIsAIB&sourceid=chrome&ie=UTF-8

В) *Освітня та виховна діяльність*: підвищення рівня антикорупційної культури серед посадовців та мешканців, проведення інформаційних кампаній (*ідеологічно-виховна діяльність* – авт.);

Г) *Організаційні заходи*: створення ефективних механізмів контролю, призначення відповідальних осіб та забезпечення підзвітності (*контрольно-технологічна діяльність* – авт.).

До організаційних та організаційно-правових форм реалізації муніципальної антикорупційної політики відносяться наступні:

А) *Антикорупційна експертиза*: аналіз проектів нормативно-правових актів, що розробляються органами МСВ, та таких, що вже діють, на наявність корупціогенних положень (тобто, йдеться про розгляд, дослідження та аналіз фахівцем-експертом певних питань, справ, явищ чи об'єктів (в нашому випадку, проектів та вже чинних нормативно-правових актів), що потребують спеціальних знань – метою експертизи є надання правильного висновку або оцінки щодо предмета дослідження для вирішення справи).

Б) *Навчання та підвищення кваліфікації*: регулярне навчання муніципальних службовців (посадових осіб органів МСВ та інших категорій муніципальних службовців) щодо запобігання корупції (тобто, йдеться про процес поглиблення знань, удосконалення умінь та навичок у наведених вище суб'єктів, для підтримки або розширення професійної компетентності на основі раніше здобутої освіти та досвіду /це може включати курси, семінари, стажування та інші форми навчання, спрямовані на набуття нових або оновлення існуючих професійних компетенцій / з метою удосконалення професійних навичок, поглиблення, розширення та оновлення знань для ефективної роботи в сучасних умовах локальної демократії).

В) *Публічна звітність*: забезпечення прозорості діяльності органів МСВ через публікацію звітів, даних про закупівлі та бюджет (тобто, йдеться про один з видів бухгалтерської звітності, який передбачає щорічне, або інше періодичне надання інформації про діяльність органу МСВ або його структурних підрозділів, включаючи й муніципальні підприємства, – зовнішнім користувачам у вигляді балансів, звітів про фінансові результати та інших документів – причому, ця звітність надається з метою забезпечення прозорості та інформування про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів в контекстуалізації надання повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів органів МСВ для прийняття рішень зовнішніми сторонами, такими як інвестори, кредитори та інші).

Г) *Етичні норми*: впровадження етичних кодексів для муніципальних посадовців та службовців (тобто, йдеться про систему правил, цінностей та принципів, які регулюють взаємодію людей в суспільстві та ґрунтуються на моралі – саме вони визначають, що є правильним та неправильним, і включають у себе такі аспекти, як повага до інших, чесність, відповідальність, ввічливість та толерантність, причому «золоте правило етики» – «не роби іншим того, чого не бажаєш собі», виступає одним з фундаментальних принципів.

Г') *Система запобігання та реагування на корупційну поведінку в ординарних умовах*: створення ефективних організаційних та організаційно-правових механізмів для виявлення, документування та реагування на корупційні правопорушення (тобто, йдеться про комплексну муніципальну систему, що, по-перше, зазвичай виступає органічною частиною аналогічної державної системи; по-друге, включає органи управління, сили, засоби та заходи, спрямовані на запобігання виникненню профільної антисоціальної поведінки, а також на захист населення-членів ТГ, їх груп та асоціацій від їх наслідків, – ба більше, по-третє, до її завдань належить розробка нормативів, забезпечення готовності до конкретних дій профільного спрямування, антикорупційного навчання населення, моніторинг та прогнозування, а також безпосереднє реагування на виникнення профільної ситуації).

Д) *Система комунікаційної взаємодії*: створення профільної системи контактів органів МСВ з уповноваженими державними та муніципальними суб'єктами (зокрема йдеться про те, що органи МСВ зобов'язані приймати антикорупційні програми та співпрацювати з уповноваженими органами у цій сфері, такими як НАЗК).

Ба більше, учасникам муніципальної антикорупційної освіти важливо усвідомлювати і розуміти, що антикорупційна політика органів МСВ (муніципальна антикорупційна політика) в Україні володіє низкою ідентифікаційних ознак, а саме вона:

– виступає органічною та іманентною складовою частиною антикорупційної політики держави (*інтеграційно-елементна ознака* – авт.);

– формується за рахунок регламентації, регулювання на законодавчому рівні, а також її деталізації та конкретизації на підзаконному рівні у нормативно-правових актах виконавчої влади, причому як центральної, так й місцевої, а також органів місцевого самоврядування, що приймаються на рівні локальної нормотворчості (*нормативно-джерельна ознака* – авт.);

– напряму торкається стану законності в межах відповідної територіальної локальної людської спільноти (територіальної громади) (*суб'єктно-основоположна ознака* – авт.);

– реалізується в умовах локальної демократії, що існує у вигляді місцевого самоврядування (*самоврядно-статусна ознака* – авт.);

– напряду торкається локального екзистенційно-територіального простору, тобто простору в якому людина здійснює свій життєвий цикл, реалізуючи свої права і свободи, виконуючи свої обов'язки перед соціумом та державою, а її групи та асоціації своє існування, функціонування, розвиток та вдосконалення (*просторово-територіальна ознака* – авт.);

– реалізується відповідними управлінськими структурами публічної самоврядної (муніципальної) влади (*суб'єктно-управлінська ознака* – авт.);

– реалізується за активної участі і сприяння самих жителів-членів територіальної громади та інституцій локального громадянського суспільства (*активно-допоміжна ознака* – авт.);

– за своїм змістом та суттю виступає як комплекс заходів, що скеровані на запобігання (превенцію) корупційним діям та протидію їм в діяльності органів місцевого самоврядування (*превенційно-змістовна ознака* – авт.);

– складається з сукупності відповідних заходів, що включають в собі відповідні дії уповноважених суб'єктів антикорупційної політики та знаходять своє закріплення у їх функціях та компетенційних повноваженнях (для органів МСВ – авт.), а також у профільних правах і обов'язках інших суб'єктів антикорупційної політики (для фізичних осіб, їх груп та асоціацій, включаючи й інституції локального громадянського суспільства – авт.) (*компетентно-профілююча ознака* – авт.);

– у структурному розумінні, власне як діяльність органів МСВ у профільній сфері, складається з системного комплексу їх організаційної та організаційно-правової діяльності, що реалізується у відповідних формах, передбачених, насамперед, нормативно-правовими актами, а також особистим розсудом посадових осіб і службовців органів МСВ (*структурно-діяльнісна ознака* – авт.);

– торкається системного комплексу поведінки та дій людини, її груп та асоціацій, що детерміновані та органічно пов'язані з їх екзистенційними інтересами, – тобто існує інтеграційно-логістичний зв'язок як з *modus vivendi* (спосіб існування), так й з *modus operandi* (спосіб діяльності) наведених суб'єктів (*поведінково-діяльнісна ознака* – авт.).

– несе в собі відповідну інформаційну складову щодо усвідомлення і розуміння належної поведінки органів публічної влади щодо виконання своїх компетенційних повноважень, а також людини-жителя і одночасно члена ТГ, щодо його належної поведінки антикорупційної спрямованості у різних життєвих ситуацій, що виникають в процесі

здійснення ним життєвого циклу – така ж поведінково-діяльнісна настанова на пряму торкається й поведінки груп і асоціацій людей (*антикорупційно-інформаційна ознака* – авт.);

– містить в собі відповідні гуманітарні та технологічно-процесуальні цінності, в яких закріплюються параметральні ознаки антикорупційної поведінки органів публічної влади, а також людини, її груп та асоціацій, що існують та функціонують на локальному рівні соціуму у вигляді відповідних поведінково-діяльнісних концептів, алгоритмів, атитюдів, габітусів, у підсумку патернів тощо – відповідно до настанов державної антикорупційної політики та міжнародно-правових зобов'язань держави (*аксіологічно-настановочна ознака* – авт.);

– об'єднує навколо себе та на основі своїх принципів всіх суб'єктів профільної політики, створюючи комунікативну систему індивідуально-групової, колективної взаємодії у антикорупційній сфері відповідно до принципу законності та чинного законодавства (*комунікативно-профільююча ознака* – авт.);

– містить в собі відповідну кількість конкретних антикорупційних заходів організаційної та організаційно-правової спрямованості, що повинні реалізовуватися органами публічної влади в їх повсякденній компетентній діяльності, що підкреслює цілісне сприйняття та емоційно-експресивне супроводження профільної політики, а також її суттєву роль та стратегічне значення в стабільному, сталому та передбаченому існуванні та функціонуванні ТГ та її жителів-членів в межах законності та чинного законодавства (*наративно-конотаційна ознака* – авт.);

– відображає загальні інтереси та телеологічні пріоритети, що мають значення для всіх жителів-членів ТГ, бо детермінують її стабільне, стале, оптимальне існування і функціонування в межах демократичної правової держави (*загально-інтерсуб'єктивна ознака* – авт.);

– у часовому розумінні вона діє на весь період існування та реалізації державної антикорупційної політики, як її органічна, – але відносно автономна частина, яка може у перспективі зазнавати відповідні зміни, доповнення, а також більш суттєві трансформації, виходячи з об'єктивно-суб'єктивних потреб існування і функціонування ТГ, в контекстуалізації її розвитку і вдосконалення (*темпорально-релевантна ознака* – авт.);

– у розумінні існування і виконання відповідних зобов'язань антикорупційної спрямованості органами публічної влади, включаючи насамперед й органи МСВ, вона може бути репрезентованою як система облігаторних зобов'язань профільної спрямованості, що володіє відповідним управлінським потенціалом та компетентним

кадровим складом, передбачає реалізацію відповідної організаційної та організаційно-правової діяльності, у перспективі розрахована на досягнення передбаченого соціального результату (*нормативно-облігаторна ознака* – авт.);

– у розумінні вирішення антикорупційних настанов, що засновані на чинному антикорупційному законодавстві держави, в контексті реалізації профільної політики, органи публічної влади держави: а) створюють відповідні організаційно-поведінкові та нормативно-діяльнісні підвалини у вигляді відповідних управлінських та поведінково-діяльнісних алгоритмів, б) що базуються на соціальній ітерації (повторюванні в межах локального соціуму форм соціальної поведінки та дій) та в) передбачають виконання або відповідного завершеного системного алгоритму (системний комплекс поведінки + дії антикорупційного спрямування), або профільного гешталту (незавершеної дії профільного спрямування + незавершені дії корупційного спрямування) (*ітераційно-діяльнісна ознака* – авт.).

У наведеному вище параметрально-ознаковому аспекті представляють практичний інтерес для вивчення в системі муніципальної антикорупційної освіти жителів-членів ТГ основні аспекти антикорупційної політики МСВ, до яких можна віднести наступні:

А) *Прийняття антикорупційних програм*: органи публічної влади, серед яких є й представницькі органи МСВ, а саме обласні ради, Київська та Севастопольська міські ради зобов'язані розробляти та приймати власні антикорупційні програми відповідно до ст. 19 Закону України «Про запобігання корупції»¹⁵, шляхом затвердження їх відповідними рішеннями наведених рад, що враховують відповідні локально-характерологічні особливості існування та функціонування ТГ, а також людини-жителя цієї громади, її груп та її асоціацій. На жаль, розробка антикорупційних програм органів МСВ інших рівнів не передбачено профільним законодавством.

Б) *Нормативно-правова база*: органи МСВ в обов'язковому порядку керуються загальнонаціональним антикорупційним законодавством, а також розробляють власні внутрішні (локальні) акти для його реалізації, – тобто, йдеться про активізації локальної нормотворчості профільної спрямованості через організацію, супроводження і забезпечення нормопроектної діяльності та наступної послідовної нормотворчості в сфері антикорупційної діяльності.

В) *Уповноважені особи*: в органах МСВ передбачені посади уповноважених осіб з питань запобігання та виявлення корупції, які

¹⁵ Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

відповідають за реалізацію антикорупційних заходів, надання консультацій та контроль за дотриманням законодавства, – тобто, йдеться про створення структурної організації профільної спрямованості, що очолюється та керується посадовою особою органу МСВ, яка є відповідальною за розробку організаційних та організаційно-правових заходів профільного характеру, включаючи консультативну діяльність та здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства.

Г) *Оцінка корупційних ризиків*: органи МСВ зобов'язані проводити періодичну оцінку корупційних ризиків у своїй діяльності та розробляти заходи для їх усунення, – тобто, йдеться про цілеспрямовану процесуальну діяльність (процес), що включає відповідні стадії, – а) визначення, б) аналіз та в) оцінку потенційної ймовірності вчинення корупційних правопорушень та їх наслідків у діяльності установи з головною метою – виявити та проаналізувати чинники, які створюють корупційну небезпеку, оцінити ефективність існуючих заходів протидії та визначити пріоритети для подальшої роботи з запобігання корупції.

Г') *Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів*: Ключова роль у цьому питанні покладається на антикорупційних уповноважених, які відповідають за створення системи запобігання, своєчасного виявлення та врегулювання конфлікту інтересів, враховуючи пріоритет і значимість локальних інтересів, що проявляються в процесі формування (особливо в умовах формування об'єднаних ТГ), становлення, функціонування і розвитку ТГ, а також існування людини-жителя і одночасно члена ТГ, а також її груп та асоціацій, а також їх відповідність та «співзвучність» інтересам держави.

Д) *Моніторинг та координація*: йдеться про стратегічну роль і значення Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), що здійснює моніторинг, координацію та оцінку ефективності виконання антикорупційної стратегії, а також надає методичну допомогу органам МСВ – отже, саме тут стратегічно важливим виступає формування системи позитивної комунікативної взаємодії між НАЗК та органами МСВ в профільній сфері, а також розвиток, не дивлячись на сутнісно-субординаційний характер відносин зазначених органів, системи взаємних зав'язків, що базуються на компетентності наведених органів, усвідомлені і розумінні локальних особливостей існування і функціонування ТГ, виходячи з їх географічних, історичних, демографічних, національних, релігійних та інших особливостей, потенціалу людського капіталу, ресурсів територіальної спільноти тощо.

Е) *Оптимізація повноважень*: Стратегія передбачає системну оптимізацію функцій МСВ для зменшення надмірних повноважень та усунення дублювання функцій – йдеться не тільки про наведені процеси, а й про побудову якісно нової системи компетенційно-функціональних відносин між органами публічної влади, що базується на врахуванні екзистенційних інтересів громади, а також людини-жителя, її груп та асоціацій, а також потенційних можливостях розвитку території, на якій існує та функціонує громада.

Є) *Співпраця з іншими органами*: органи МСВ, що одночасно виступають органами публічної самоврядної (муніципальної) влади, повинні взаємодіяти з іншими органами публічної влади, включаючи органи МСВ та органи публічної державної влади та міжнародними міжурядовими та неурядовими організаціями для обміну інформацією та координації зусиль у боротьбі з корупцією.

При проведенні муніципальної антикорупційної освіти важливим її елементом виступає усвідомлення і розуміння учасниками цього профільного освітянського процесу участі громадськості в заходах щодо запобігання корупції, що передбачено ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції». Так, варто розуміти, що громадські об'єднання (інституції громадянського суспільства – авт.), їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право:

1) повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості (отже, йдеться про формування системи комунікативної взаємодії між жителями-членами ТГ, і одночасно членами інституцій громадянського суспільства та уповноваженими законодавством суєтами антикорупційної діяльності, що скерована на оперативне реагування відносно профільних правопорушень – авт.);

2) запитувати та одержувати від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів МСВ в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації»¹⁶, інформацію про діяльність щодо запобігання корупції (отже, йдеться про встановлення взаємного зв'язку між суб'єктами антикорупційної

¹⁶ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

діяльності в контекстуалізації формування системи протидії корупційним правопорушенням, включаючи й їх превенцію – авт.);

3) проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проєктів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій (отже, йдеться про пряму участь наведених суб'єктів у реалізації однієї з важливіших форм антикорупційної діяльності через усунення положень в нормативно-правових актах і законопроектах, що можуть сприяти корупції – авт.);

4) брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції (отже, йдеться про реальну можливість безпосередньої участі наведених суб'єктів або їх представників у спеціальних засіданнях вищого законодавчого органу держави – парламенту, що присвячені питанням протидії корупції – авт.);

5) вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції (отже, у загальному розумінні йдеться про участь громадськості у законотворчому процесі, а конкретно – про опосередковану участь наведених суб'єктів у законотворчому процесі у профільній сфері, через внесення пропозицій суб'єктам цього процесу з метою запобігання корупції – авт.);

6) проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції (отже, йдеться про використання наведеними суб'єктами, що репрезентують громадськість, включаючи й ТГ, інструментально-технологічних засобів у вигляді різного роду досліджень, що торкаються проблематики превенції та запобігання корупції – авт.);

7) проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції (отже, йдеться про використання наведеними суб'єктами інформаційних технологій з метою сповіщення широких верств населення, і насамперед жителів-членів ТГ, про актуальні питання превенції та запобігання корупції – авт.);

8) здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству (отже, йдеться про використання наведеними суб'єктами технологічних механізмів та методів соціального контролю з метою залучення широких верств населення, і насамперед жителів-членів ТГ, до превенції та запобігання корупції – авт.);

9) здійснювати інші не заборонені законом заходи щодо запобігання корупції (отже, йдеться про можливість використання наведеними суб'єктами різних, не заборонених законом, засобів та способів для залучення широких верств населення, і насамперед жителів-членів ТГ, до участі у вирішенні питань превенції та запобігання корупції, бо законодавець фактично не обмежує перелік таких засобів і методів в профільній сфері – авт.).

Ба більше, чинне антикорупційне законодавство закріплює, що громадському об'єднанню, фізичній, юридичній особі не може бути відмовлено в наданні доступу до інформації стосовно компетенції суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції, а також стосовно основних напрямів їх діяльності – причому, така інформація надається в порядку, встановленому законом (п. 2. ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції»).

Крім того, законодавець особливу увагу надає питанням процесуального супроводження і забезпечення процесу громадського обговорення законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів, що передбачають надання пільг, переваг окремим суб'єктам господарювання, а також делегування повноважень державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим або органів МСВ. Інформація про їх громадське обговорення розміщується на офіційних веб-сайтах відповідних органів невідкладно, але не пізніше ніж за 20 робочих днів до дня їх розгляду з метою прийняття (п. 3. ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції»). Крім того, державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи МСВ узагальнюють результати громадського обговорення законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів вказаної спрямованості та оприлюднюють їх на своїх офіційних веб-сайтах (п. 4. ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції»).

Наведені положення свідчать не тільки про демократичні наміри держави, щодо залучення громадян, а також жителів її відповідних територій, що проживають в межах територіальних локальних людських спільнот (громад) до активної участі в антикорупційній діяльності (незважаючи на їх правовий стан), що виступає однією з найважливіших функцій держави, що детермінує її існування та функціонування, але й про особливу важливість муніципальної антикорупційної освіти, що надає членам таких спільнот відповідні знання, формує відповідні навички та вміння для участі в профільній діяльності, що також виступає важливим мірилом сталого існування та ефективного функціонування ТГ, що діють в соціально-нормативному просторі МСВ.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження концептуальних підходів до розуміння сутності та ролі правової освіти жителів-членів територіальних громад України в сфері муніципальної антикорупційної політики в розвитку місцевого самоврядування, можна дійти наступних висновків:

– становлення, розвиток і вдосконалення системи МСВ в Україні виступає магістральним напрямом розвитку феноменології демократичної правової державності, в основі якої лежить визнання, легалізація і пріоритет прав, свобод і обов'язків прав людини перед правами держави і суспільства – на практиці наведені права, свободи і обов'язки людини формуються, проявляються і реалізуються на локальному рівні соціуму саме в умовах МСВ, в межах територіальної локальної людської спільноти (територіальної громади);

– саме такий підхід об'єктивує, актуалізує, детермінує, контекстуалізує та конкретизує правову освіту жителів-членів ТГ, що в умовах МСВ повинні: А) усвідомлювати, розуміти свої конституційні права, свободи і обов'язки, Б) володіти відповідними знаннями, вміннями і навичками для їх користування, реалізації, охорони і захисту, а також В) володіти загальним розумінням системи координат здійснення публічної влади в суспільстві, – причому, як публічної державної, так й публічної самоврядної (муніципальної) влади для повсякденного використання і реалізації, а також адекватного і оптимального, ефективного і конструктивного захисту своїх прав і свобод на випадок їх порушення або невиконання з боку будь-якого публічного суб'єкта, Г) саме таким чином, – в контекстуалізації процесу соціалізації, що проходить в ТГ формується індивідуальна, групова і колективна свідомість (правосвідомість) людини, а звідси – вибудовуються її конституційна та муніципальна форми, сприяючи подальшому формуванню найважливіших феноменів, що використовуються на загальнодержавному та локальному рівнях управління;

– актуалізація проблематики правової освіти жителів-членів територіальних громад України в сфері муніципальної антикорупційної політики сформувалась та виникла в період початку і в процесі муніципального реформування в державі, коли її владними інституціями та політичною елітою були усвідомлені визначальна роль і функціонально-статусне значення органів МСВ в формуванні, існуванні та функціонуванні феноменології демократичної правової державності – ба більше, роль і значення профільної проблематики посилили європейські та євроатлантичні намагання Української держави, в межах яких побудова МСВ європейського зразка стала стратегічним напрямом подальшого розвитку локальної демократії –

саме в таких умовах загострилися питання не тільки правової освіти населення, а й скерування її на основоположні задачі розвитку соціуму і держави, серед яких антикорупційна діяльність державних і самоврядних інституцій займає особливе місце, враховуючи потенційну шкоду існування корупції для держави і соціуму;

– хоча Україна і знаходиться на шляху пошуку національної моделі МСВ, – все ж є зрозумілим, що вона однозначно обрала шлях європейського розвитку локальної демократії, а це, своєю чергою, обґрунтовує запозичення і застосування муніципальних європейських цінностей, становлення системи муніципальних європейських прав і свобод людини, її груп та асоціацій, а також основоположних засад муніципальної європейської культури, що виступають іманентною елементною базою таких цінностей та напряду сприяють формуванню у населення-членів ТГ європейської свідомості (правосвідомості) (розуміння та «поглиблення» у поведінково-діяльнісній засади європейського муніципалізму через побудову відповідної локальної атитюдно-габітусної системи) та європейської психології (відповідного поведінково-діялісного дискурсу) в яких антикорупційні наративи відіграють важливу роль;

– юридична освіта населення повинна організовуватися з обов'язковим врахуванням локального фактору, тобто, через призму місцевої проблематики, в контекстуалізації актуальних питань реалізації людиною, її групами та асоціаціями конституційних та муніципальних прав, свобод і обов'язків на рівні локальної життєдіяльності, з акцентуацією на вирішення проблемних питань існування наведених суб'єктів, що найбільш часто зустрічаються в умовах МСВ, – причому, як при ординарному, так й при екстраординарному існуванні та функціонуванні державності;

– муніципальна антикорупційна освіта виступає органічною частиною правової освіти населення, – у своїй левовій частині, а саме у розумінні формування, організації та реалізації профільної організаційної роботи, цільової нормативно-правової діяльності з супроводження та забезпечення профільної освіти, створення комунікативної системи взаємодії та співробітництва уповноважених суб'єктів задля реалізації її основоположних настанов, координації такої діяльності, а також здійснення відповідних контролюючих функцій за її реалізацією, забезпечення профільної системи не обхідними ресурсними можливостями тощо – належить до організаційної діяльності та компетенційних повноважень органів МСВ та їх профільних структурних інституцій, при цьому муніципальна антикорупційна освіта жителів-членів ТГ не тільки виступає

органічною частиною антикорупційної освіти населення в Україні, а й фактично є її суб'єктно-просторовою основою;

– виходячи з наведеного вище положення, муніципальна антикорупційна освіта фактично є ключовим елементом державної антикорупційної політики і включає як формальні, так і неформальні заходи, спрямовані на формування нульової толерантності до корупції та просування цінностей доброчесності;

– муніципальна антикорупційна освіта в Україні є комплексним процесом, що поєднує зусилля державних органів, органів МСВ, освітніх установ та громадянського суспільства для викорінення корупції через зміну свідомості та поведінки людей, що спрямована на трансформацію їх поведінково-діяльнісного дискурсу в контекстуалізації відмови від участі в корупційних практиках та залученню до антикорупційної превенції;

– у становленні муніципальної антикорупційної освіти жителів-членів ТГ важливу і визначальну роль відіграють ідентифікаційні ознаки антикорупційної політики органів МСВ, що необхідно враховувати при формуванні, плануванні та реалізації профільної освіти.

АНОТАЦІЯ

В умовах реновації суспільства і держави, включаючи й проведення в Україні муніципальної реформи, актуалізується проблематика правової освіти жителів-членів територіальних громад в сфері муніципальної антикорупційної політики, що володіє безпосереднім впливом на стан розвитку і вдосконалення місцевого самоврядування, забезпечуючи стан законності муніципально-правових відносин та доброчесності у комунікаціях суб'єктів муніципального права, детермінуючи перманентне реформування місцевого самоврядування, з метою пошуку національної моделі локальної демократії європейського зразку.

Література:

1. Негода В. Місцеве самоврядування України стане взірцевим для Європи. Україна обов'язково втілить всі завдання децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15186>

2. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18 жовтня 2001 року. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>

3. Національна програма правової освіти населення: затверджена Указом Президента України від 18 жовтня 2001 року. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>

4. Баймуратов М.О. Кравець О.О. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії. Одеса : Фенікс, 2018. 329 с.

5. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>

6. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>

7. Антикорупційна освіта в Україні. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0+%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&sca_esv=ea8bbbbc20158759&ei=3IwQaa-3Ncyqxc8P38qngQg&scient=gws-wiz-serp&udm=50&fbs=AIjPzHzQki16q-8Z7j6aseYi2jA_Ws7FwITgpQq0ilIPfa8vKfUqnx7d9ttZIJx3mExLdc9hG-CvorJGBiExr FcCsM6jkk8uyeqlOfKpDg64yJITV6eTA61PvXuMFA6gTLMTO08TxI_mxiVch5m4nBu_J-WwoOpuLRwfp6joUXE5wlfQn0FIGh-cCROegPHmJb9PO3WXnHDE04d8hkjrUNv-FNpdL8Xfcks-ZFQtTytLvNZPdIz3kGnxu_0nMjVh5hfHz7qd4C7QwU3Ntu-X51EqwEsVG0mfCQ&ved=2ahUKEwjxPnTjuWQAxWecPEDHqQ7JAIQ0NsOegQIAxAB&aep=10&ntc=1&mstk=AUtExfBK9Y2m9F9CJiky1W2vGWO39MfdT3I7HcIYXmWy1BGXaPyn6Ke69Pxnmc6C8c0WeJQu0-h9Zd2PZhvITlcUwczYJi-hsfzaHfZ2zGWAimnpUZM0V640Z7vO0eIEpCUKHODiB6rf04Du3Izw7LteVliYlhCXN31JekRc&csuir=1

8. Розробка антикорупційної програми територіальної громади. URL: <https://shstab.net/articles/view/navishho-gromadi-antikorupcijna-programa-ta-chomu-/>

9. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

10. Корупція. Штучний інтелект. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F+%D1%86%D0%B5&oq=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F+%D1%86%D0%B5&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyDggAEEUYORhDGIAGIoFMgcIARAAGIAEMgcIAhAAGIAEMgwIAxAAGEMYgAQYigUyBwgEEAAAYgAQYCaGFEAAyFhgeMggIBhAAGBYHjIICAcQABgWGB4yCAGIEAAyFhgeMggICRAAGBYYHtIBCjE3NzIxajBqMTWoAgIwAgE&sourceid=chrome&ie=UTF-8

11. Щегорцова В.М. Шляхи запобігання і протидії корупції в органах публічного управління України. *Державне будівництво*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVu_2012_2_40.pdf.

12. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2022. 86 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacpr.report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf

13. Антикорупційна політика органів місцевого самоврядування в Україні. Штучний інтелект. URL: [https://www.google.com/search?q=%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2+%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&sc_esv=2369d6cd51414d5b&ei=dQYFacDYK9iGwPAPw8S06Ak&ved=0ahUKewiA58bujs-QAxVYAxAIHUMiDZ0Q4dUDCBE&oq=%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2+%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&gs_lp=Egxn3Mtd216LXNlcnAifCDQsNC90YLQuNC60L7RgNGD0L_RhtGW0LnQvdCwI NC_0L7Qu9GW0YLQuNC60LAg0L7RgNCz0LDQvdGW0LIg0LzRltGB0 YbQtdCy0L7Qs9C-INGB0LDQvNC-0LLRgNGP0LTRg9Cy0LDQvdC90Y8g0YPQutGA0LDRI9C90](https://www.google.com/search?q=%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2+%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&sc_esv=2369d6cd51414d5b&ei=dQYFacDYK9iGwPAPw8S06Ak&ved=0ahUKewiA58bujs-QAxVYAxAIHUMiDZ0Q4dUDCBE&oq=%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2+%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&gs_lp=Egxn3Mt d216LXNlcnAifCDQsNC90YLQuNC60L7RgNGD0L_RhtGW0LnQvdCwI NC_0L7Qu9GW0YLQuNC60LAg0L7RgNCz0LDQvdGW0LIg0LzRltGB0 YbQtdCy0L7Qs9C-INGB0LDQvNC-0LLRgNGP0LTRg9Cy0LDQvdC90Y 8g0YPQutGA0LDRI9C90)

LhIh6sBUN0IWNCGAXABeAGQAQCYAfcDoAHmIKoBCTEwLjI0LjUt MbgBDMgBAPgBAZgCIaActCDCAGoQABiwAxjWBBhHwgIGEAAYBx gewgIFEAAyGATCAgYQABgIGB7CAgUQABjvBcICCBAAAGIAEGKIE wgIGEAAYBRgewgIHEAAyGAQYDcICChAhGKABGMMEGArCAgQQ IRgKwgPIECEY0AEYwwSYAwCIBgGQBgiSBwg1LjI3LjQtMaAH5dsBsg cINC4yNy40LTG4B6wggwgcIMC40LjI1LjTIB7kB&scient=gws-wiz-serp

14. Муніципальна антикорупційна політика. Штучний інтелект. URL: <https://www.google.com/search?q=%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0+%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%>

BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%B7%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82+%D1%82%D0%B0+%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8&og=&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqCQgEEEEUYOxjCAzIJCAAQRrg7GMIDMgkIARBF GDsYwgMyCQgCEEUYOxjCAzIJCAMQRrg7GMIDMgkIBBBFGDsYwgMyCQgFEEUYOxjCAzIJCAyQRrg7GMIDMgkIBxBFGDsYwgPSAQo1 MjkyN2owajE1qAIIsAIB&sourceid=chrome&ie=UTF-8

15. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

16. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

Information about the authors:

Baimuratov Mykhailo Olexandrovich,

Doctor Habilitat of Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences,

Professor of the Department of Political Sciences and Law,
South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushinsky,

26, Staroportofrankivs`ka St., Odesa, 65020, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4131-1070

Kofman Borys Yakovich,

Doctor Habilitat of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Professor of the Department of Political Sciences and Law,
South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushinsky,
26, Staroportofrankivs`ka St., Odesa, 65020, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8121-5190

Yefremova Natalja Volodymirivna,

Candidate of Law,
Associate Professor of the Department of History of State and Law
National University «Odesa Law Academy»,
23, Fontanska doroha, Odesa, 65009, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0497-2619